

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПРИКЛАДНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Психологічне благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном»

Студентки 4 курсу групи ЗПС-41
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти освітньо-професійної програми
«Психологія» за спеціальністю 053 –
ПСИХОЛОГІЯ

Парусової Г. О.

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент
кафедри прикладної психології

Яновська С. Г.

Чотирьохрівнева шкала оцінювання ____
Кількість балів: _

Члени комісії _ _

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Харків – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1.....	5
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ТИМЧАСОВИЙ ПРИХИСТОК ЗА КОРДОНОМ	5
1.1. Поняття ідентичності та психологічного благополуччя в колі психологічних досліджень.....	5
1.2. Психологічні особливості старшокласників.....	9
1.3. Характеристика та чинники, що впливають на психологічне благополуччя українських школярів.....	13
1.4. Вплив тимчасового прихистку за кордоном на ідентичність та психологічне благополуччя українських школярів	17
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2	23
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ТИМЧАСОВИЙ ПРИХИСТОК ЗА КОРДОНОМ	23
2.1. Мета та завдання дослідження	23
2.2. Соціально-демографічні характеристики вибірки	24
2.3. Характеристика методів та методик дослідження	25
2.4. Аналіз та інтерпретація результатів.....	26
2.4.1 Аналіз результатів за методиками дослідження психологічного благополуччя.....	26
2.4.2. Аналіз результатів за методиками дослідження ідентичності.....	31
2.4.3 Порівняльний та кореляційний аналіз.....	34
Висновки до розділу 2	37
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови збройної агресії проти України зумовили формування нових умов існування особи, що пов'язано з міграцією та виїздом за кордон, одним з яких є адаптація до життєдіяльності в умовах іншокультурного середовища. Біженці з числа українських дітей є особливо вразливою категорією населення, що зумовлено переживанням стресових і психотравматичних подій, пов'язаних із активними бойовими діями, тимчасовою окупацією українських територій, відчуття приниження, непотрібності та постійної небезпеки, втратою близьких або житла тощо. Для можливості пристосування до нових умов, українські школярі потребують підтримки як соціального, так і психологічного характеру, інструменти якої хоча й запроваджено, проте вони не здатні охопити усіх осіб, які цього потребують.

Не зважаючи на те, що активні бойові дії на території України тривають більше 3 років, зазначена тема не втрачає своєї актуальності. Це зумовлено ускладненням безпекової ситуації на прикордонних та прифронтових територіях, зокрема у Херсонській, Запорізькій, Донецькій, Харківській та Сумській областях, внаслідок чого збільшується кількість біженців із перелічних регіонів, а особливо дітей шкільного віку. Отже, з кожним днем все більше школярів потребуватимуть допомоги у процесі соціально-психологічної адаптації до нових умов існування.

Окремі аспекти психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, виступали предметом дослідження великої кількості вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, Дж.В. Беррі досліджував процеси адаптації та інтеграції мігрантів, вивчаючи стратегії взаємодії між культурною ідентичністю та новим суспільством. Е. Еріксон визначав стадії розвитку особистості та формуванні ідентичності, що має особливе значення для підлітків та молоді, які переживають міграцію. Л. І. Фалік досліджувала психологічні аспекти міграції, зокрема вплив міграційного досвіду на психологічне благополуччя та розвиток особистісної ідентичності. О. Лисенко зосередила увагу на психологічних аспектах адаптації дітей-біженців у новому

суспільстві. Також значний внесок у вивчення цієї тематики зробила Г. Серeda, яка аналізувала вплив міграційного досвіду на формування особистісної ідентичності молоді. І. Ковальчук займався дослідженням стратегій психологічної адаптації українських студентів, які навчаються за кордоном. Не зважаючи на велику кількість дослідження сутності й процесів адаптації та ідентифікації особистості в умовах міграції, змін культурного контексту, до цього часу відсутнє ґрунтовне дослідження даного питання в науковому просторі.

Об'єктом дослідження є психологічне благополуччя особистості.

Предметом дослідження є особливості психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном.

Метою дослідження є визначення особливостей психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном.

Мета зумовлює потребу формування наступних **завдань** нашого дослідження:

1. Теоретично дослідити сутність поняття психологічного благополуччя українських школярів в колі психологічних досліджень.
2. Визначити особливості психологічного благополуччя українських школярів, що мають тимчасовий прихисток в країнах Європи та школярів, які залишилися в Україні.
3. Проаналізувати особливості зв'язку ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які перебувають в різних країнах.
4. Порівняти особливості ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які перебувають в різних країнах.

Гіпотеза дослідження. Тимчасове проживання за кордоном може мати значний вплив на розвиток ідентичності українських школярів, сприяти підвищенню соціальної й особистісної ідентичності та одночасно знижувати рівень психологічного благополуччя.

Методи дослідження. У процесі проведення дослідження використано сукупність методів і методик: *теоретичні* – аналіз наукових джерел, узагальнення

теоретичних підходів та систематизація наукових даних; *емпіричні* – опитування, психологічне тестування; математико-статистичної обробки даних.

1) Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф;

2) Методика дослідження особистісної ідентичності (МДОІ)

Л. Б. Шнейдер;

3) Методика дослідження соціальної ідентичності (МДСІ)

Л. Б. Шнейдер.

4) Методи математичної статистики: первинний математичний аналіз, кореляційний аналіз (r-Спірмена), порівняльний (U-критерій Манна-Уїтні); *інтерпретаційні* – аналіз, синтез, систематизація отриманих даних, порівняння з результатами інших досліджень.

Організація і база дослідження. У дослідженні брали участь 60 школярів віком від 14 до 17 років, з яких 40 дівчат та 20 хлопців. Групи були сформовані таким чином: 30 учнів з України та 30 учнів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном. Учні, що перебувають за кордоном, навчаються в різних країнах, зокрема в Польщі, Німеччині та Чехії, українській школі в онлайн форматі, а також в місцевих школах цих країн.

Практична значущість роботи визначається в тому, що результати дослідження можуть бути використані у: навчальному процесі; у практичній діяльності у роботі практикуючих психологів навчальних закладів освіти щодо надання допомоги та проведення психокорекційної роботи для підвищення психологічного благополуччя старшокласників.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів основної частини (які мають підрозділи), висновків, списку використаних джерел, анотацій українською та англійською мовами, додатків. Список використаних джерел налічує 34 найменувань. Загальний обсяг складає 55 сторінок. Основну частину роботи викладено на 45 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ТИМЧАСОВИЙ ПРИХИСТОК ЗА КОРДОНОМ

У першому розділі розглянуто основні аспекти ідентичності та психологічного благополуччя, які є ключовими концептами для розуміння психічного та психологічного здоров'я особистості. Встановлено, що успішний психологічний розвиток у цей період підготовлює українських школярів до дорослого життя, дозволяючи їм знайти своє місце в суспільстві та реалізувати свій потенціал. Розглянуто вплив тимчасового прихистку за кордоном на формування ідентичності та психологічне благополуччя старшокласників.

1.1. Поняття ідентичності та психологічного благополуччя в колі психологічних досліджень

Перед тим, як говорити про особливості ідентичності та психологічного благополуччя старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном необхідно коротко розглянути сутність ідентичності і психологічного благополуччя та проаналізувати визначення цих понять у наукових дослідженнях.

Почнемо з аспектів ідентичності, етимологічно слово «ідентичність» (від латинського *identicus* – однаковий, тотожний) включає два аспекти: перший – це самототожність особи, протилежність якій виражається словом «інший»; другий – це абсолютна схожість із кимось або чимось. Ідентичність виступає як відношення індивіда до себе в контексті власної змінності, як спосіб підтримання стабільності суб'єкта у часі та просторі, де його антонімом є «різний». Поняття ідентичності визначається як складний, багатовимірний феномен. Його сутність і психологічні механізми становлення розглядаються в рамках різних психологічних напрямів [9, с. 65]. Чотири основні напрями психологічного дослідження проблеми ідентичності включають:

1. Особистісно-орієнтований напрям – досліджує глибинний, індивідуальний шар ідентичності, акцентуючи на персональній ідентичності. Вчені, такі як Т. Бюдженталь, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, В. Франкл та інші, розглядають «Я» як сферу суб'єктивного, наповненого унікальними смислами. У рамках особистісно-орієнтованого напрямку серед українських вчених можна відзначити дослідження О. М. Бодалева, який зосереджувався на вивченні особистості в контексті її комунікативних та перцептивних процесів. Також до цього напрямку належать роботи Г. В. Гуменної, яка досліджувала проблеми формування особистісної ідентичності в підлітковому віці;

2. Соціально-психологічний напрям – фокусується на соціальних детермінантах становлення ідентичності. Дослідники, такі як Д. Тернер, Г. Теджфел, Е. Еріксон та інші, вивчають ідентичність з точки зору різних соціальних когерентностей, таких як група, нація, етнічна та релігійна належність. У рамках соціально-психологічного напрямку серед українських науковців були О. В. Петренко, який займався дослідженням соціальної психології та питань ідентичності, а також В. М. Киклевич, яка вивчала соціально-психологічні аспекти формування особистості в соціальних групах. Ще одним представником цього напрямку є М. В. Чепелев, який досліджував вплив соціального оточення на розвиток ідентичності особистості;

3. Напрямок вікових криз розвитку – вивчає ідентичність як вікове новоутворення, особливо акцентуючи на юності. Дослідники, такі як А. Ватерман, І. Кон, Д. Марсія, Д. Фельдштейн, Е. Еріксон, вивчають ідентичність як феномен юності, зосереджуючись на поняттях «самосвідомість» і «самовизначення». У напрямі вікових криз розвитку в українському науковому просторі можна виділити О. Л. Карамушка, яка займалася питаннями розвитку особистості та виховання молоді, та І. М. Юр'єва, яка досліджувала психологічні аспекти розвитку підлітків та юнаків. Також варто згадати Н. П. Бех, яка вивчала вікові кризи розвитку та проблеми формування ідентичності в юнацькому віці;

4. Психоаналітичний напрям – розглядає ідентичність як глибинний феномен, вивчаючи її витоки та інтрапсихічну логіку становлення. Дослідники,

такі як Д. Віннікотт, Х. Кохут, М. Малер, Р. Лейнг, К. Горні, Х. Хартманн, розкривають механізми стійкої та інтегрованої самості. В українській психоаналітичній школі слід виділити О. І. Чуприкова, який зосередився на глибинній психології та психоаналітичних методах дослідження, а також А. Шевченко, чиї роботи відображають поглиблений аналіз психоаналітичних концепцій формування особистості [11, с. 46-47].

Епігенетична теорія Е. Еріксона є однією з ключових концепцій у вивченні ідентичності. Він вважає розвиток ідентичності синтезом ідентифікацій, що виникають в процесі соціалізації. Три ознаки почуття ідентичності за Е. Еріксоном включають відчуття внутрішньої тотожності та інтегрованості у часі та просторі, а також переживання ідентичності серед значущих інших [29].

Отже, ідентичність є складним, багатовимірним феноменом, який розглядається через різні психологічні напрями. Вона включає аспекти самототожності та схожості з іншими, а також є способом підтримки стабільності особи у часі та просторі.

Наступним аспектом нашого дослідження є поняття психологічного благополуччя. Термін «психологічне благополуччя» був запроваджений Н. Бредберн, який розумів його як суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям. Цей концепт відображає один із ключових аспектів психічного та психологічного здоров'я, важливий для оцінки якості життя особистості.

Згідно з моделлю Н. Бредберна, ключовим для психологічного благополуччя є баланс між позитивним і негативним афектом [26]. Розвиток концепції відбувався в рамках гедоністичного та евдемоністичного підходів. Гедоністичні теорії, таких науковців як Н. Бредберн, Е. Дінер, А. Вотермен, зосереджуються на балансі афектів. Евдемоністичний підхід, представлений К. Ріфф, Е. Десі і Р. Раян, розглядає благополуччя як результат розвитку особистості. К. Ріфф виділяє шість показників позитивного функціонування [33], а Е. Десі і Р. Раян зв'язують благополуччя з реалізацією фундаментальних психологічних потреб [28].

Феномен психологічного благополуччя був досліджений багатьма українськими вченими, кожен з яких підходив до визначення та аналізу цього поняття з різних боків. І. С. Горбаль розглядав благополуччя як динамічну оцінку якості життя, яка залежить від особистісних особливостей та життєвих реалій. Він вважав, що психологічне благополуччя є передумовою психологічного здоров'я, яке є об'єктивним виявом благополуччя [5, с. 293-303]. Н. В. Каргіна вважала, що психологічне благополуччя включає гармонію між мотивами, цілями та цінностями людини з вимогами навколишнього середовища, що є умовою успішної самореалізації [10, с. 127]. К. О. Санько виділяла важливі компоненти психологічного благополуччя, такі як задоволеність, соціальне благополуччя, функціональний стан, ціннісно-мотиваційна сфера, самооцінка та самоставлення, а також здатність досягати поставлених цілей [22, с. 42-45]. Л. З. Сердюк підкреслювала, що психологічне благополуччя особистості пов'язане з ціннісно-смаковими орієнтаціями та життєстійкістю, виконуючи функцію збереження цілісності та стабільності особистості [23, с. 125-134].

Отже, можна зробити висновок, що психологічне благополуччя є ключовим аспектом психічного та психологічного здоров'я, яке характеризується суб'єктивним відчуттям щастя і задоволеності життям. У свою чергу, ідентичність виступає як складний багатовимірний феномен, що охоплює аспекти самототожності та схожості з іншими, та розглядається через різні психологічні напрями. Психологічне благополуччя, визначене як суб'єктивне відчуття щастя і задоволеності життям, залежить від балансу між позитивним і негативним афектом та пов'язане з розвитком особистості та задоволенням фундаментальних психологічних потреб. Обидва поняття є важливими для дослідження особливостей ідентичності та психологічного благополуччя старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном.

1.2. Психологічні особливості старшокласників

Період ранньої молодості характеризується психологічним розвитком учнів старших класів. У цей час відбувається зіткнення між ідентифікацією та індивідуалізацією особистості у соціальному середовищі. Старшокласники прагнуть до самостійності та незалежності, відстоюють своє право на унікальність. Вони активно формують свої ціннісні орієнтації та прагнуть свідомо керувати своєю поведінкою згідно з суспільними нормами та вимогами. Взаємодія процесів індивідуалізації та ідентифікації призводить до розвитку інтелектуальних здібностей та інтересів, формування інтегральних механізмів самосвідомості, вироблення світогляду та життєвої позиції [21].

Для старшокласників провідною діяльністю є навчально-професійна діяльність. Основним новоутворенням особистості в цей період є готовність до життєвого самовизначення, яке зосереджується навколо професійного вибору [6, с. 15-19]. Спілкування в юнацькому віці характеризується двома протилежними тенденціями: розширенням сфери спілкування та збільшенням індивідуалізації.

У період ранньої молодості старшокласники переживають значні зміни в психологічному розвитку, які визначаються взаємодією процесів ідентифікації та індивідуалізації. Це веде до прагнення до самостійності, формування власної індивідуальності та активізації ціннісно-орієнтаційної діяльності. Розвиток самосвідомості, диференціація інтересів та здібностей, а також вироблення життєвої позиції є важливими аспектами психологічного розвитку в цьому віці [20, с. 61].

Взаємовідносини старшокласників з дорослими переживають перебудову, стають більш рівноправними та менш конфліктними. Комунікація з батьками набуває характеру довіри, а старшокласники прагнуть бачити в них не тільки авторитети, а й друзів та радників. Теми спілкування з дорослими стають більш зосередженими на важливих життєвих питаннях, таких як професійний вибір, особистісний розвиток та моральні цінності.

Процес становлення особистості в ранній юності охоплює відкриття власного внутрішнього світу, розвиток самосвідомості та формування ідентичності. За Е. Еріксоном, цей період характеризується кризою особистісної ідентичності, де індивід шукає відповіді на питання «Хто я?» та визначає свій шлях розвитку. Самоаналіз та самооцінка стають ключовими процесами, які допомагають старшокласникам зрозуміти себе та своє місце у світі.

Старшокласники виявляють глибокий інтерес до питань моралі, світогляду та сенсу життя, що призводить до формування морального стрижня та системи цінностей. Період ранньої молодості також є часом статевого самовизначення, де стереотипи про ролі чоловіків та жінок впливають на самооцінку та самосвідомість [15, с. 49].

Успішне самовизначення в цьому віці включає експериментування з різними соціальними ролями та пошук власного місця в суспільстві. Старшокласники прагнуть до самореалізації, розвивають відповідальність за свої дії та взаємодію з іншими людьми. Рефлексія власного життєвого шляху та прагнення до саморозвитку є ключовими аспектами психологічного розвитку в ранній юності [4, с. 30].

У шкільному віці найважливішу роль відіграє спілкування з оточуючими, зокрема, з однолітками. До найбільш характерних поведінкових форм цього періоду доцільно відносити показники спілкування, засвоєння інформації та відтворення набутих навичок поведінки у соціумі. Саме в цьому віці проявляється схильність до проведення експериментів. Як правило, такі експерименти поширюються на самого індивіда та його найближчих людей. Подібні експерименти можуть проявлятися у наступному: із самим собою (вживання шкідливих речовин); із батьками (висловлювання незгоди та прояви непокори); з педагогами (відмова від виконання певних дій); із оточуючими (зайняття певних соціальних позицій чи ролей) [18, с. 106].

Процеси емоційної трансформації у школярів зумовлюються впливом комплексу чинників, зокрема фізіологічних, психологічних та соціальних. Як зазначає В. І. Немеш, провідну роль у фізіологічному аспекті відіграють

особливості соматичного дозрівання та статевого розвитку, характерні для підліткового віку. Саме в цей період інтенсивних змін в організмі відбувається не лише тілесне, а й емоційне оновлення, що проявляється у зростанні чутливості до внутрішніх імпульсів та зниженні здатності до гальмування реакцій. Така фізіологічна перебудова зумовлює емоційну нестабільність, посилену збудливість і підвищену активність у поведінці підлітків [19, с. 93-95].

Психологічні чинники включають у себе процеси формування моралі, самоідентифікації та пошуку свого місця в суспільстві. Фактично це є своєрідним шляхом виходу із періоду дитинства, для якого є характерними підвищений рівень тривожності, сумнівів у своїх силах і талантах, пошуком свого «Я» та усвідомленням його сутності в системі загальних життєвих цінностей. Одним із ключових аспектів підліткового періоду є самооцінка особи, що вимагає приділенню особливої уваги. Це пов'язується із тим, що у підлітковому віці людина не має здатності до адекватної оцінки власних можливостей, мають схильності до максималізму, внаслідок чого підвищується рівень підозрілості, дратівливості, байдужості, озлобленості, апатії та індиферентності [14, с. 212-213].

Соціальні чинники зумовлені визначенням школярами власного місця в суспільстві, а також сприйняття себе в ролі одного із членів соціуму. В даному випадку особливої значимості набуває мислення стосовно власного майбутнього, обрання професії, реалізації існуючих амбіцій та можливостей. Для емоційного плану є характерним відчуття дорослості, внаслідок чого виникає потреба в отриманні незалежності, позбавлення контролю та опіки з боку дорослих [1, с. 176].

У випадку, коли усі вищеперелічені чинники набувають негативного характеру, одночасно спостерігається підвищення навантаження на емоційну сферу; емоційні трансформаційні процеси призводять до відсутності стабільності в емоційному стані осіб шкільного віку, особливо старшого, що виступає в якості передумови формування дезадаптивного емоційного зриву або кризового стану.

При цьому, саме наявність емоційних внутрішніх конфліктів та суперечностей відіграють основну роль у процесі становлення особистості [1, с. 176].

Психологічне і соціальне становлення особистості в підлітковому віці супроводжується цілою низкою різноманітних суперечностей. Серед них можливо виокремити наступні: притаманність високого рівня самовпевненості, що періодично чергується із зневірою у власних силах; надмірна активна діяльність, внаслідок чого підліток може відчувати виснаження чи апатію; бажання до комунікації в соціумі чергується із закритістю, допитливість та прояви зацікавленості з байдужим ставленням до явищ та інших індивідів, альтруїстичні настрої чергуються із проявами егоїзму тощо [2, с. 82].

Варто зауважити, що згідно із позицією, яка висловлюється великою кількістю дослідників, підлітковий період визнається сенситивним у контексті емоційного розвитку, оскільки саме на даному етапі провадиться кардинальна перебудова внутрішніх логічних психологічних процесів та формування системи мислення у цілому. Такі трансформації мають відношення майже до усіх аспектів розвитку та спілкування підлітка в соціумі, впливають на формування нових емоційних станів та переживань. При цьому, такі трансформації можуть мати як позитивний, так і негативний характер [13].

У відповідності до позиції Ш. Бюлера, для соціально-психологічного розвитку підлітків є характерною наявність позитивного та негативного рівня. Так, для негативного рівня розвитку особистості є притаманними високі показники дратівливості, чутливості, занепокоєння, фізичного та душевного нездужання. У такому випадку спостерігаються прояви неконтрольованої агресії, насміхання над іншими членами суспільства, особливо однолітками, вихваляння власної поведінки, а також спалахи гніву. На заміну негативним характеристикам приходять позитивні, початок яких пов'язується із пошуком підлітками нових джерел отримання радісних емоцій, які до певного моменту ним ігнорувалися [1, с. 176].

Відповідно до позиції Н. Капітоненко, в основу емоційного регулювання підлітків покладено три ключові компоненти, зокрема, когнітивного,

експресивного та організаційно-контрольованого характеру, які у поєднанні між собою сприяють високому рівню психологічно-соціального розвитку особистості. При цьому, в даному випадку існує потреба у прийнятті до уваги не лише індивідуальних психологічних характеристик, але й умов соціального розвитку підлітків [2, с. 82].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що період ранньої молодості є часом інтенсивного психологічного розвитку для старшокласників, протягом якого відбувається формування особистості та самовизначення. Цей вік характеризується пошуком ідентичності, прагненням до незалежності, розвитком ціннісних орієнтацій та самосвідомості. Важливими аспектами є взаємовідносини з дорослими, професійний вибір, моральні цінності та статеве самовизначення. Успішний психологічний розвиток у цей період підготовлює українських школярів до дорослого життя, дозволяючи їм знайти своє місце в суспільстві та реалізувати свій потенціал.

1.3. Характеристика та чинники, що впливають на психологічне благополуччя українських школярів

Психологічне благополуччя дітей, зокрема школярів, є невід'ємним показником їхнього психоемоційного, соціального та когнітивного розвитку. В умовах сучасної України, де військовий конфлікт набув затяжного характеру, питання збереження та підтримки психологічного благополуччя дітей набуває особливої актуальності. Це поняття охоплює не лише відсутність психопатологій, але й наявність позитивних емоцій, задоволення життям, високої самооцінки, соціальної інклюзії, здатності до адаптації, мотивації до навчання та конструктивного сприйняття майбутнього.

Психологічне благополуччя школярів розглядається як складне багатовимірне утворення, що включає емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти, воно включає шість ключових елементів: автономію, самоприйняття, особистісний ріст, цілеспрямованість, позитивні стосунки з іншими та опанування

довкілля. У контексті дитинства ці компоненти набувають конкретного значення, зокрема, в освітньому середовищі, де дитина не лише здобуває знання, а й формує соціальні навички, ідентичність та ціннісні орієнтації.

Варто наголосити, що психологічне благополуччя не є стабільною чи незмінною характеристикою, а є динамічним станом, на який впливає низка як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. У випадку українських школярів ці фактори посилюються впливом воєнного стану, переміщення, втрат, змін у структурі сім'ї, шкільному житті та соціальному контексті загалом.

Основні фактори, що впливають на психологічне благополуччя українських школярів:

1. Соціально-психологічне середовище сім'ї. Сім'я є первинним та базовим мікросоціальним середовищем, у якому формується психологічна безпека дитини. Емоційна доступність батьків, їхня здатність забезпечити стабільність, підтримку та розуміння визначають рівень базової довіри, самооцінки та емоційної стійкості школяра. У випадках, коли сім'ї перебувають у кризовому стані — через втрату житла, роботи, евакуацію або смерть близьких — психологічне благополуччя дитини значно знижується. Негативний вплив має також стиль виховання: авторитарні, надмірно опікуючі або емоційно дистанційовані батьки.

2. Освітнє середовище. Школа виконує не лише освітню, а й соціалізуючу функцію. Психологічна атмосфера в класі, стиль педагогічного керівництва, наявність шкільного психолога, а також налагоджена система емоційної підтримки — це визначальні умови для збереження благополуччя дитини. У сучасних умовах, коли значна кількість дітей навчається онлайн, втрачено безпосередній контакт з вчителями та однолітками, що негативно впливає на формування соціальних зв'язків та відчуття приналежності до колективу. Крім того, регулярні тривоги, обмеження позакласної діяльності та нестабільність навчального процесу спричиняють дезорієнтацію, тривожність та втрату мотивації [17, с. 116].

3. Психофізіологічні особливості вікового розвитку. Дитячий і підлітковий вік супроводжуються активними психофізіологічними змінами: гормональні

коливання, когнітивна перебудова, розвиток самосвідомості. У поєднанні зі стресовими подіями воєнного періоду ці природні процеси можуть призводити до формування тривожних або депресивних станів. Деякі школярі демонструють соматичні симптоми — головні болі, порушення сну, втрату апетиту — як реакцію на постійний психоемоційний тиск.

4. Соціально-економічний статус родини. Нестача ресурсів, втрата постійного місця проживання, перебування у статусі внутрішньо переміщених осіб, низький рівень доступу до якісних освітніх і медичних послуг — усе це є джерелами постійного стресу. Школярі з родин, де спостерігається безробіття, фінансова нестабільність або залежність батьків від гуманітарної допомоги, демонструють вищий рівень тривожності та нижчу мотивацію до навчання. Потреба в соціальній підтримці не завжди задовольняється, що знижує відчуття контролю над власним життям.

5. Воєнний контекст. Війна є потужним деструктивним чинником, що безпосередньо впливає на психіку дітей. Постійна загроза життю, втрата близьких, евакуація, перебування у підвалах чи бомбосховищах, зміна школи або вчителів — усі ці фактори є джерелами травматичного досвіду. У дітей спостерігаються прояви посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підвищена емоційна вразливість, а також прояви поведінкових відхилень (агресія, апатія, регрес у поведінці тощо). Дослідження засвідчують, що навіть діти, які не були безпосередніми свідками бойових дій, мають підвищений рівень тривожності через постійне інформаційне тло.

6. Підтримка з боку однолітків. Наявність позитивних міжособистісних контактів зі шкільним середовищем є важливим захисним фактором. Підтримка з боку однолітків сприяє формуванню почуття приналежності, зменшує ізоляцію, підвищує самооцінку. У стані вимушеної міграції або переходу до нової школи дитина часто втрачає наявні соціальні зв'язки, що спричиняє почуття самотності, соціальної тривоги та емоційного відчуження.

7. Особистісні ресурси та рівень резилієнс. Резилієнс — здатність до психологічного відновлення після труднощів — є ключовою характеристикою,

що визначає, наскільки дитина здатна протистояти травматичним впливам. Формування цієї здатності пов'язане з наявністю стабільних прив'язаностей, розвитку навичок емоційної саморегуляції, оптимістичного мислення, впевненості у своїх силах. Психологічні тренінги, арт-терапія, залучення до колективної діяльності можуть посилити ці ресурси [17, с. 117].

Порушення психологічного благополуччя можуть мати різні форми прояву залежно від віку дитини. У молодших школярів частіше фіксується регресивна поведінка: нічне нетримання сечі, страх темряви, емоційна залежність від дорослого. У підлітків — зростає рівень агресивності, протестних реакцій, зниження навчальної мотивації, схильність до соціального відчуження, навіть аутоагресії. Деякі діти схильні до гіперактивності як форми зняття внутрішнього напруження.

Водночас, є діти з високим рівнем адаптаційного потенціалу. Такі школярі виявляють емпатію до інших, здатність долати труднощі, вони зберігають активну участь у шкільному житті, демонструють творчість та бажання допомагати іншим. Саме розвиток цих якостей варто розглядати як перспективну ціль соціально-психологічної підтримки школярів [3, с. 56-57].

Враховуючи вищезазначене, необхідно створити цілісну систему підтримки дітей у межах шкільного середовища, яка включає:

- Психологічний супровід: наявність шкільних психологів, регулярні скринінги емоційного стану дітей, індивідуальні консультації;
- Психосвітні програми: вивчення навичок саморегуляції, розвитку емоційного інтелекту, управління стресом;
- Групові тренінги резилієнс: спрямовані на розвиток підтримки, позитивного самосприйняття, формування цілей;
- Арт-терапія та тілесноорієнтовані методики: як засіб невербального опрацювання травматичних переживань;
- Інтеграція новоприбулих дітей: створення умов для соціалізації дітей ВПО, адаптаційні програми;

- Робота з батьками: просвіта щодо ознак психологічного дистресу у дітей, рекомендації з комунікації, кризове консультування [16, с. 179].

Психологічне благополуччя українських школярів у сучасних умовах формується під впливом багатьох взаємопов'язаних чинників, серед яких провідну роль відіграє воєнний контекст. Його деструктивний вплив проявляється через зміну життєвих умов, втрату стабільності, соціальні травми. Утім, за належної підтримки з боку школи, родини та суспільства, діти здатні зберігати і навіть посилювати свої адаптаційні ресурси. Формування стійкої системи психопрофілактики та розвитку резилієнс має стати одним із пріоритетів державної політики в галузі освіти та охорони психічного здоров'я.

1.4 Вплив тимчасового прихистку за кордоном на ідентичність та психологічне благополуччя українських школярів

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України у 2022 році, спричинила не лише масштабні руйнування інфраструктури, втрати людських життів і зміну соціально-політичної ситуації в країні, але й масове переміщення українських громадян, зокрема дітей. Значна частина українських школярів опинилася за межами рідної держави в умовах тимчасового прихистку в інших країнах. Такий вимушений переїзд, що відбувався у кризових обставинах, не може не вплинути на формування особистості, ідентичності та психологічне благополуччя дитини. Розгляд зазначеного питання є актуальним у світлі міждисциплінарних досліджень у сфері психології, педагогіки, соціології та культурології [8, с. 42].

Проблема психологічного стану дітей, які перебувають у ситуації вимушеного переселення, не є новою. Вона має історичне підґрунтя, адже міграційні хвилі, спричинені війнами, етнічними конфліктами, геноцидами та іншими катаклізмами, супроводжували людство протягом століть. Проте саме в ХХІ столітті питання збереження ідентичності в умовах глобалізованого світу набуває особливої ваги. Якщо в минулому вимушене переміщення дітей

розглядалося здебільшого як проблема адаптації до нових умов, то сучасна наукова думка зосереджується на складніших процесах – трансформації особистісної, національної та культурної ідентичності [30, с. 59].

Дослідники вказують на те, що діти-біженці зазнають багаторівневого стресу, який поєднує травму втрати дому, розрив соціальних зв'язків, незнання мови, зміну освітнього середовища, а також нерідко – стигматизацію або байдужість з боку оточення. Усе це створює умови для формування нестабільної ідентичності, тривожних розладів, депресивних станів і труднощів у побудові майбутнього [24, с. 160].

Ідентичність дитини – це багатовимірна структура, яка охоплює усвідомлення себе як окремої особистості, приналежність до соціальних груп (родини, нації, культури), а також систему цінностей, переконань і уявлень про світ. Формування ідентичності є динамічним процесом, що триває протягом усього дитинства і підліткового віку. За умов перебування за кордоном у статусі біженця цей процес зазнає низки змін [32].

По-перше, значного впливу зазнає національна ідентичність. Українські школярі, перебуваючи в середовищі, де домінують інші мови, культурні коди й освітні моделі, опиняються між двома світами – своїм, втраченим або тимчасово віддаленим, і новим, де вони змушені адаптуватися. Така «міжкультурна пауза» може призвести як до зміцнення національної ідентичності (через акцент на відмінностях, підсилення патріотичних почуттів), так і до її розмивання (через прагнення асимілюватися, щоб зменшити відчуття чужості). Особливо це стосується молодших школярів, для яких важливо бути прийнятими серед однолітків, навіть якщо для цього потрібно змінити мовні звички, поведінку чи символічну належність [25].

По-друге, культурна ідентичність школярів, які тривалий час перебувають за кордоном, піддається трансформації. Контакт із новими соціальними нормами, естетичними вподобаннями, освітніми цінностями може як збагачувати досвід, так і створювати когнітивний дисонанс. Діти вивчають нові свята, інтегруються в

інші моделі спілкування, стикаються з іншим типом педагогічної взаємодії. Усе це стає фоном для переосмислення власного «я» і його місця у світі.

По-третє, формування особистісної ідентичності (я-образу) відбувається на тлі досвіду втрати безпеки, родинного укладу, стабільності. Багато школярів залишаються без одного з батьків, що залишився в Україні, або змінюють звичну соціальну ієрархію в родині. Це спричиняє труднощі у встановленні меж власної автономії, самооцінки та внутрішньої цілісності.

Психологічне благополуччя школяра – це не лише відсутність психопатологій, а цілісний стан, що включає емоційну стабільність, відчуття безпеки, самореалізацію, наявність підтримуючих соціальних зв'язків і позитивне бачення майбутнього. Цей стан є особливо вразливим у контексті тимчасового перебування за кордоном під впливом низки чинників [33, с. 725].

Одним із найважливіших чинників є рівень тривожності. Школярі, які опинилися у новому середовищі без чіткого розуміння тривалості свого перебування, зіткнулися з проблемою невизначеності. Порушення життєвого ритму, втрата друзів, дистанційне або незрозуміле навчання, нові соціальні ролі – усе це підвищує базову тривожність. Крім того, діти можуть переживати за близьких, які залишилися в зоні небезпеки, і відчувати провину за власну «безпечність».

Іншим аспектом є почуття ізоляції. Навіть за наявності матеріального забезпечення, можливості навчатися, брати участь у культурному житті країни перебування, багато школярів не відчують належності до нової спільноти. Вони залишаються «в середині між», не будучи повністю інтегрованими, але вже і не маючи доступу до звичного соціального простору. Це особливо актуально для підлітків, для яких спілкування з ровесниками є ключовим фактором психоемоційного благополуччя [31].

Значний вплив має й фактор шкільної дезадаптації. Зміна освітнього середовища, нерідко із застосуванням іншої мови викладання, інші методи навчання, інша логіка оцінювання можуть спричинити зниження самооцінки,

відчуття неспроможності впливати на ситуацію. У свою чергу, це породжує апатію, фрустрацію або протестну поведінку [34, с. 17].

Проблеми внутрішньої цілісності також проявляються у складності формування уявлень про майбутнє. Часто діти не розуміють, чи повернуться вони до України, чи залишаться у країні тимчасового перебування. Ця невизначеність унеможливорює побудову довгострокових життєвих планів і відчуття контролю над власним життям.

Водночас не слід зводити весь досвід тимчасового прихистку лише до травматичного. За наявності належної підтримки та сприятливих умов діти можуть демонструвати високий рівень резильєнтності – здатності адаптуватися до складних обставин і знаходити нові ресурси. Так, перебування в іншій країні може сприяти розвитку багатомовності, розширенню світогляду, формуванню толерантності, гнучкості мислення та нових соціальних навичок.

Важливу роль у цьому відіграє підтримка з боку батьків, учителів, психологів, а також участь у програмах соціальної інтеграції, культурного діалогу та збереження національної ідентичності. Створення україномовних класів або суботніх шкіл, організація культурних заходів для українських дітей за кордоном, доступ до україномовних медіа – усе це знижує рівень дезорієнтації та сприяє збереженню ідентичності.

Психологічні інтервенції, спрямовані на підтримку дітей-біженців, мають базуватися на принципах емпатії, системної роботи з родиною, культурної чутливості та розвитку ресурсного мислення. Особливо важливим є залучення самих дітей до процесів прийняття рішень щодо їхнього навчання, дозвілля, адаптації, що формує відчуття контролю та суб'єктності [27].

Проблема впливу тимчасового закордонного прихистку на ідентичність та психологічне благополуччя українських школярів є багатогранною і складною. Вона поєднує в собі особистісні, соціальні, культурні та освітні виміри. Перебування дитини в іншомовному та іншокультурному середовищі впливає на всі компоненти її ідентичності – національну, культурну, особистісну – викликаючи одночасно процеси зміцнення ідентичності через загострення

почуття належності, і ризики її ерозії під впливом асиміляційного тиску. Психологічне благополуччя школярів, з огляду на складність обставин, вимагає постійної уваги та підтримки, спрямованої на мінімізацію стресових факторів, відновлення почуття безпеки та формування позитивного бачення майбутнього. За відповідного соціального супроводу та активної позиції батьків і суспільства загалом, досвід тимчасового перебування за кордоном може стати не лише викликом, а й джерелом розвитку та формування зрілої, інтегрованої особистості з чіткою громадянською позицією.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дослідження розкрито теоретичні аспекти ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном. Визначено, що:

1) Психологічне благополуччя, розглядається як суб'єктивне відчуття щастя та задоволеності життям, засноване на динамічному балансі між позитивним і негативним афектом, є індикатором психічного здоров'я та адаптивності особистості. Воно тісно пов'язане з особистісним розвитком, задоволенням основних психологічних потреб, таких як потреба в приналежності, автономії та компетентності, та здатністю до саморегуляції та позитивної реінтерпретації життєвих подій;

2) Важливим періодом психологічного становлення старшокласників є рання молодість, в цей час відбувається формування їхньої особистісної ідентичності та самовизначення. Цей час характеризується прагненням до незалежності, активним формуванням ціннісних орієнтацій, розвитком самосвідомості та моральних цінностей. Важливі аспекти включають взаємовідносини з дорослими, професійний вибір та статеве самовизначення. Успішний розвиток сприяє підготовці старшокласників до дорослого життя та здатності знайти своє місце в суспільстві;

3) Психологічне благополуччя українських школярів, які перебувають за кордоном, формується під впливом кількох ключових чинників: стабільність, безпека, емоційна підтримка родини, інтеграція в нове освітнє середовище, доступ до психологічної допомоги. До того ж, важливу роль відіграє суб'єктивне відчуття контролю над ситуаціями та збереження зв'язку з рідною культурою, середовищем. Негативний вплив мають ізоляція, мовний бар'єр, соціальна невизначеність. За умов підтримки, позитивного соціального досвіду – благополуччя зростає.

4) Дослідження, присвячені дітям-біженцям, які отримали тимчасовий притулок за межами своєї країни, підсвічують наявність проблем, пов'язаних із психологічним благополуччям та формуванням ідентичності. Тимчасове перебування за кордоном має глибокий вплив на становлення особистості старшокласників: з одного боку, це може посприяти розвитку глобальної ідентичності, особистісному зростанню й культурній адаптації. З іншого боку, молоді люди стикаються з серйозними викликами адаптації до нового середовища, що може супроводжуватись ідентифікаційними та емоційними труднощами.

Отже, теоретичний аналіз підтверджує, що ідентичність та психологічне благополуччя школярів у умовах тимчасового перебування за кордоном формуються під впливом комплексу психологічних, соціальних і культурних чинників. Подолання негативних наслідків вимагає системного підходу, що поєднує індивідуальну психологічну допомогу, соціальну інтеграцію та збереження зв'язків з українською культурою. Ці висновки становлять теоретичну основу для подальшого емпіричного дослідження.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ, ЯКІ МАЮТЬ ТИМЧАСОВИЙ ПРИХИСТОК ЗА КОРДОНОМ

У даному підрозділі буде розкрито спробу емпіричним шляхом визначити розбіжності в аспектах особистісної та соціальної ідентичності та рівні психологічного благополуччя між українськими школярами, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, та які залишаються в Україні. Для цього буде проведено порівняльний аналіз даних, отриманих за допомогою психологічних опитувальників, які оцінюють різні аспекти ідентичності та психологічного благополуччя. Результати дослідження допоможуть зрозуміти, як різні умови життя впливають на психологічний стан та розвиток особистості старшокласників та які фактори можуть сприяти їх адаптації та психологічній стабільності.

2.1. Мета та завдання дослідження

Мета – емпірично дослідити особливості ідентичності та психологічного благополуччя старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном.

Завдання дослідження:

1. Теоретично дослідити сутність поняття психологічного благополуччя українських школярів в колі психологічних досліджень.
2. Визначити особливості психологічного благополуччя українських школярів, що мають тимчасовий прихисток в країнах Європи та школярів, які залишилися в Україні.
3. Проаналізувати особливості зв'язку ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які перебувають в різних країнах.
4. Порівняти особливості ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які перебувають в різних країнах.

Емпіричне дослідження проводилося у вигляді анонімного опитування із використанням інструментарію Google forms. Основними етапами емпіричного дослідження було наступне:

Проведення діагностичних досліджень з метою вивчення особливостей психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та школярів, які залишилися в Україні. Отримані результати надають можливість для подальшого розроблення науково-практичних рекомендацій щодо підвищення психологічного благополуччя українських школярів.

Аналіз показників, отриманих у процесі дослідження, інтерпретація отриманих результатів, формулювання висновків. Вибудована логіка дослідження, дозволила структурувати роботу з виявлення особливостей психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та школярів, які залишилися в Україні.

Для дослідження розбіжностей в аспектах особистісної та соціальної ідентичності та рівні психологічного благополуччя між старшокласниками, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, та старшокласниками, які залишаються на території бойових дій ми обрали непараметричний критерій U-Манна-Уїтні. У подальшому ми обробили отримані нами дання за всіма перерахованими методиками математично та проінтерпретували отримані данні, що наведено у наступному підрозділі нашої роботи. Враховуючи усі представлені заходи організації та загальні аспекти проведення емпіричного дослідження, пропонуємо більш детально проаналізувати результати методик, використані нами у процесі даної роботи.

2.2. Соціально-демографічні характеристики вибірки

У зв'язку із актуалізацією питання щодо психологічного благополуччя українських школярів існує потреба у проведенні емпіричного дослідження

основних психологічних показників. До складу нашої вибірки входили українські школярі, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, у віці від 14 до 17 років (40 дівчат та 20 хлопців).

З вибірки сформовано групи по 30 осіб із числа школярів, що перебувають на території України та українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном. Учні, що перебувають за кордоном, навчаються в різних країнах, зокрема в Польщі, Німеччині та Чехії, української школі в онлайн форматі, а також в місцевих школах цих країн.

2.3. Характеристика методів та методик дослідження

Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф. Зазначена методика виступає в якості інструмента, призначеного для оцінки рівня психологічного благополуччя в різних аспектах життя особистості. Методика включає в себе 6 шкал, що оцінюють позитивні відносини з іншими, автономію, керування оточенням, особистісне зростання, мету в житті та самоприйняття.

За результатами тестування можна виявити, наскільки високий або низький рівень психологічного благополуччя у старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, порівняно з тими, хто залишається на території бойових дій. Це дозволяє зрозуміти, як зміна середовища та соціокультурного контексту впливає на психологічний стан молодих людей та їхнє сприйняття власного життя.

Кількість балів за кожною із шкал може становити від 1 до 45. Загальна кількість балів за усіма шістьма шкалами складає від 45 до 504.

Методика дослідження особистісної ідентичності (МДОІ) Л. Б. Шнейдер
Для дослідження рівня ідентичності старшокласників була використана методика, яка дозволяє оцінити різні аспекти ідентичності включаючи взаємозв'язок індивіда з суспільством, його власне сприйняття себе та ставлення до навколишнього світу. Дана методика заснована на асоціативних тестах та дозволяє виявити рівень розвитку особистісної ідентичності. МДОІ дозволяє

оцінити, як індивід вбачає себе в контексті власного життєвого шляху та розвитку. Вона допомагає з'ясувати, наскільки стійкою є ідентичність особи та як вона проявляється у різних життєвих ситуаціях. У процесі проведення МДОІ опитуваним пропонуються слова асоціативного ряду, які вони мають застосувати до себе та свого життя. Для обробки результатів за основу приймаються дві базові категорії: «живий» та «мертвий».

Методика дослідження соціальної ідентичності (МДСІ) Л. Б. Шнейдер

МДСІ зосереджена на вивченні відносин індивіда з соціальними групами та суспільством в цілому. Вона допомагає виявити, як особистість ідентифікує себе із соціальними категоріями та як це впливає на її поведінку та взаємодію з оточуючими. У процесі проведення МДСІ опитуваним пропонуються слова асоціативного ряду, які вони мають застосувати до себе та свого життя.

Застосування цих методик у дослідженні дозволяє отримати більш повне розуміння структури ідентичності старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, та виявити можливі відмінності в їх ідентичності порівняно з тими, хто залишається на території України.

Методи математичної статистики

2.4. Аналіз та інтерпретація результатів

2.4.1. Аналіз результатів за методиками дослідження психологічного благополуччя

У попередньому підрозділі даної роботи було визначено основні методики проведення емпіричного дослідження. З вибірки сформовано групи по 30 осіб із числа школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном та школярів, які перебувають на території України, по 30 осіб у віці від 14 до 17 років. З метою проведення емпіричного дослідження було сформовано методологічний інструментарій та інтерпретовано отримані результати, які потрібно проаналізувати більш детально.

Першою методикою, яку використано у рамках даного дослідження, є Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф. Результати проведеного за даною методикою опитування представлено у Додатку 1. Результати розрахунку за кожною зі шкал використаної методики представлено у Додатку 2. В узагальненому вигляді результати проведеного дослідження представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати дослідження психологічного благополуччя українських школярів, які перебувають за кордоном, та в Україні

Методика	Група	Рівні					
		Низький		Середній		Високий	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф	УШ1	22	73,4%	7	23,3%	1	3,33%
	УШ2	22	73,4%	8	26,6%	0	0%

Так, шляхом використання Шкали психологічного благополуччя К. Ріфф було визначено основні характеристики благополуччя українських школярів за шістьма шкалами. Так, за шкалою позитивних відносин встановлено, що для 20 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та 20 % школярів, які знаходяться в Україні, є притаманною здатність до налагодження близьких та довірливих відносин, проте цей процес супроводжується певними труднощами. Зокрема, такі труднощі зумовлені недостатністю проявів відвертості, теплоти та турботи по відношенню до оточуючих. У таких школярів простежуються періодичні переживання щодо проявів ізолюваності та фрустрованості, проте вони здатні йти на компроміси з метою підтримки важливих зв'язків з оточуючими (Див.табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рівні психологічного благополуччя українських школярів за шкалами К. Ріфф (%)

Шкала	Група	Низький (%)	Середній (%)	Високий (%)
Позитивні відносини	УШ1	20	—	80
	УШ2	20	—	80

Автономність	УШ1	20	80	—
	УШ2	20	76,7	3,3
Управління середовищем	УШ1	36,7	60	—
	УШ2	50	46,7	3,3
Особистісне зростання	УШ1	33,4	56,6	10
	УШ2	63,4	36,6	—
Цілі у житті	УШ1	90	10	—
	УШ2	93,3	6,7	—

При цьому, у 80 % респондентів обох груп виявлено високі показники за шкалою позитивних відносин, що свідчить про наявність близьких, довірливих та приємних відносин з оточуючими. Вони прагнуть проявляти турботу про інших, здатні до любові, емпатії та близькості. У взаємовідносинах з оточуючими такі школярі готові йти на компроміси для налагодження контактів.

За шкалою автономності у 20 % українських школярів обох груп виявлено низькі показники, що свідчать про існування проявів заклопотаності оцінками та очікуваннями інших людей. Такі школярі переважно орієнтуються на думки інших людей у процесі прийняття важливих рішень та не здатні протидіяти соціальному тиску при ухваленні рішень чи вчиненні певних дій.

У свою чергу, для 80 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та 76,7 % школярів, які залишилися в Україні, є притаманною незалежність у поведінці, проте вони інколи враховують думку оточуючих. Вони не завжди здатні протистояти соціальному тиску в своїх вчинках і думках, а у процесі регулювання власної поведінки ними приймаються до уваги як власні стандарти, так і думка оточуючих.

Для 3,3% українських школярів, які залишилися в Україні, є притаманними високі показники автономності, що свідчить про їх цілковиту незалежність. Такі школярі здатні повноцінно протидіяти соціальному тиску при вчиненні певних дій або прийнятті рішень. Вони здатні у повній мірі здійснювати регуляцію своєї поведінки та оцінювати свої сили, приймаючи за основу лише власні стандарти та життєві принципи.

За показниками управління середовищем у 36,7 % українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордон, та 50 % школярів, які залишилися в Україні, виявлено прояви неспроможності до виконання повсякденних задач. Вони переживають відчуття нездатності протидіяти навколишньому впливу чи покращити умови власного життя, відчують безсилля у процесі управління навколишнім світом.

Для 60 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та 50 % школярів, які перебувають в Україні, є притаманними середні показники управління середовищем. Такі школярі мають середній рівень впевненості та компетентності у процесі виконання повсякденних завдань. Вони здатні до ефективного використання різноманітних життєвих обставин, проте інколи відчують невпевненість у своїх силах чи переживають відчуття безвиході. Зазначена категорія українських школярів прагнуто самостійно обирати обстановку, що у повній мірі відповідає їх особистісним потребам і цінностям.

При цьому, лише у 3,3 % українських школярів, які проживають в Україні, виявлено високі показники управління середовищем, що свідчить про притаманність для них відчуття впевненості в управлінні своїм життям, а також здатності до ефективного використання різних життєвих обставин. До того ж, такі школярі вміють самостійно обирати та створювати умови, які задовольняють їх особистісні потреби та цінності.

Встановлено, що показники особистісного зростання у 33,4 % українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та 63,4 % школярів, які знаходяться в Україні, сформовано на низькому рівні. Для таких школярів є притаманним переживання особистісної стагнації та відсутність відчуття осмислення власного прогресу, а також нездатності до засвоєння нових навичок.

Для 56,6 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та 36,6 % школярів, які залишилися в Україні, є притаманним відчуття наявності особистісного саморозвитку. Вони здатні, проте не у всіх випадках, відслідковувати власні показники особистісного зростання та самоудосконалення, але не у повній мірі реалізують власний потенціал.

У свою чергу, у 10 % українських школярів, які тимчасово проживають за кордоном, достатньо яскраво проявляються відчуття безперервного саморозвитку. Вони ефективно відстежують власні показники особистісного зростання та відчуття самоудосконалення з плином часу, а також у повній мірі реалізують власний потенціал розвитку.

За шкалою наявності цілей у житті встановлено, що у більшості українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном (90 %) та які проживають в Україні (93,3 %) зазначені показники сформовані на низькому рівні. Такі школярі мають переважно розмиті цілі та не відчують його ритмів, а також мають відчуття, що сьогоднішнє та минуле є неосмисленим. Для такої категорії школярів є притаманною відсутність переконань, які наповнюють їх життя сенсом.

При цьому, для 10 % українських школярів, які проживають за кордоном, та 6,7 % школярів, які залишилися в Україні, є характерною сформованість життєвих цілей на середньому рівні. Такі школярі мають певні життєві цілі та відчуття осмисленості життя, а також характеризуються сформованістю переконань, які наповнюють їх життя сенсом.

За показниками самосприйняття, більшість опитаних, а саме 80 % українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та 66,7 % школярів, які проживають в Україні, характеризуються низькими показниками розвитку. Для них є притаманним високий рівень невдоволення собою та розчарування власним минулим життям. Вони відчують стурбованість певними характеристиками власної особистості та не можуть прийняти себе, прагнучи стати іншою людиною.

У 20 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та у 33,3 % школярів, які знаходяться в Україні, є притаманною сформованість само сприйняття на середньому рівні. Зазначена категорія школярів періодично відчуває невдоволеність собою, проте прагне підтримки позитивного ставлення до себе. Вони визнають та приймають розмаїття власних особистісних

характеристик, тобто як позитивних, так і негативних властивостей, а також мають власні переконання, які покладено в основу життєвих цілей.

Загалом, психологічне благополуччя українських школярів в умовах війни та перебування за кордоном, має суперечливий характер: з одного боку, воно поєднує в собі високий потенціал у сфері міжособистісних стосунків, з іншого, виявляє вразливість у аспектах самореалізації, самооцінки та усвідомленні сенсу життя.

2.4.2. Аналіз результатів за методиками дослідження ідентичності

Наступною методикою, яку було використано у контексті даного дослідження, є Методика дослідження особистісної ідентичності Л.Б. Шнейдера. Результати проведеного дослідження за МДОІ Л.Б. Шнейдера представлено у Додатку 3. В узагальненому вигляді результати проведеного дослідження представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Результати дослідження особистісної ідентичності українських школярів, які перебувають за кордоном, та в Україні

Методика	Група	Рівні					
		Передчасна		Дифузна		Мораторій	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Методика дослідження особистісної ідентичності (МДОІ) Л.Б. Шнейдер	Школярі, які перебувають за кордоном	1	3,33%	20	66,67%	9	30%
	Школярі, які залишилися в Україні	13	43,34%	16	53,33%	1	3,33%

За результатами опитування за вказаною методикою встановлено, що для переважної більшості українських школярів є притаманною дифузна ідентичність: 66,67 % для українських школярів, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, та 53,33 % школярів, які залишилися в Україні. Це свідчить про те, що для таких школярів є притаманні низькі показники визначеності щодо власної ідентичності, відсутність сформованості чітких цілей та переконань. Такі результати можуть

бути пов'язані з переживанням стресу та нестабільністю, зумовленими зміною місця проживання і навчання, а також воєнними діями в Україні.

У свою чергу, у 30 % українських школярів, які проживають за кордоном, та 3,33 % школярів, які знаходяться в Україні, визначено показники сформованості особистісної ідентичності на стадії мораторію. Це вказує на пошуковий період у розвитку їх ідентичності, коли вони активно експериментують із різними ролями та цінностями.

До того ж, у школярів, які залишилися в Україні, вищий відсоток передчасної ідентичності (43,34 %), порівняно з українськими школярами, які знаходяться за кордоном (3,33 %). Це зумовлено тим, що вибір їх особистісного розвитку може бути не результатом їх власного рішення, а здійснено під впливом оточуючих, наприклад, батьків. Такі школярі не викликають значних проблем, вони обов'язкові та слухняні, старанні, проте їх відношення до власного майбутнього може мати переважно формалізований характер, та може залишатися позитивним виключно до моменту емансипації від авторитету людей, які виступали в ролі джерела впливу.

Для старшокласників в Україні, дифузна ідентичність є найпоширенішою (53,33%), що може свідчити про більшу невизначеність у їхньому розумінні власної особистості та майбутнього. При цьому, мораторій є значним серед українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном (30%), що вказує на активний пошук ідентичності серед цієї групи. Водночас, відсоток старшокласників, які досягли передчасної ідентичності, переважає серед школярів, які залишилися в Україні (43,34%), що є свідченням відсутності свободи в ухваленні життєвих рішень.

Останньою методикою, яку було використано у нашому емпіричному дослідженні, є методика дослідження соціальної ідентичності Л.Б. Шнейдер. Результати проведеного дослідження за МДОІ Л.Б. Шнейдер представлено у Додатку 4. В узагальненому вигляді результати проведеного дослідження представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати дослідження соціальної ідентичності українських школярів, які перебувають за кордоном, та в Україні

Методика	Група	Рівні					
		Низький		Середній		Високий	
		Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Методика дослідження соціальної ідентичності (МДСІ) Л.Б. Шнейдера	Школярі, які перебувають за кордоном	0	0%	17	56,6%	13	43,4%
	Школярі, які залишилися в Україні	0	0%	22	73,3%	8	26,7%

За результатами опитування за вказаною методикою встановлено, що переважна більшість українських школярів мають середні показники соціальної ідентичності: 56,6 % українських школярів, які перебувають за кордоном, та 73,3 % школярів, які залишилися в Україні. Для таких школярів є притаманним формування певної сукупності особистісно значимих для нього цілей, цінностей та прагнень, що сприяють визначення відчуття спрямованості та усвідомленості життя. Зазначена категорія опитуваних характеризується позитивним відношенням до себе та оцінюванням власних якостей, стабільністю соціальних взаємозв'язків та повноцінною координацією механізмів ідентифікації та відособлення.

При цьому, інша частина українських школярів характеризується високими показниками соціальної ідентичності: 43,4 % школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та 26,7 % школярів, які перебувають в Україні. Для таких школярів є притаманними уявлення про те, що особистість, характер та діяльність викликають повагу оточуючих, їх симпатії, погодження та розуміння. Вони відчують цінності власної особистості та свого «Я» для інших. Такі школярі мають високу самооцінку та енергетику, впевненість у собі, навіть в умовах внутрішньої напруженості; прагнення відповідати ідеальним уявленням про себе, підвищенні показники рефлексії та усвідомлення власних труднощів. Вони характеризуються визначеністю життєвої ситуації, високими комунікативними показниками, що зумовлено завантаженістю життя та повсякденними справами, а також спрямованістю на інших та їх значимість.

За іншою шкалою інтерпретації результатів за Методикою дослідження соціальної ідентичності Л.Б. Шнейдера встановлено, що існує різниця в рівнях соціальної ідентичності між учнями. Так, старшокласники, що залишилися в Україні, мають переважно середній рівень соціальної ідентичності (56,6 %), що означає, що вони активно ідентифікують себе з новим соціокультурним середовищем, але все ще шукають баланс між збереженням власної унікальності та адаптацією до нової групи. Школярі, що залишаються в Україні мають переважно оптимальний рівень соціальної ідентичності (40 %). Це вказує на більш міцну ідентифікацію з власною соціальною групою та високий рівень інтеграції в соціальне середовище, що може сприяти стабільності їхньої соціальної ідентичності.

Виявлено, що соціальна ідентичність українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, переважно має оптимальний рівень (66,7 %), що вказує на вдалу адаптацію та високу згуртованість зі своїм соціальним середовищем. Також велика частина школярів, які перебувають за кордоном, знаходяться на середньому рівні соціальної ідентичності (23,3 %), що може відображати їхні зусилля щодо адаптації та інтеграції в нове суспільство.

Отже, наше дослідження демонструє, що досвід перебування за кордоном може надати школярам більше можливостей самовизначення та впливати на розвиток їх ідентичності, але водночас, є ймовірність формування псевдопозитивної ідентичності. У той же час, старшокласники, які залишаються в Україні, можуть відчувати більшу невизначеність та труднощі у формуванні ідентичності через обмеженість соціальних ролей і цінностей в умовах конфлікту або кризових ситуаціях.

2.4.3 Порівняльний та кореляційний аналіз досліджуваних показників

Важливим кроком в нашому дослідженні було проведення кореляційного аналізу за критерієм Спірмена між основними досліджуваними нами показниками психологічного благополуччя, особистісної та соціальної ідентичності. Значущі коефіцієнти кореляції представлені у Додатку 5.

Кореляційний аналіз визначив значущий зв'язок між досліджуваними показниками в групі школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, тобто в групі школярів біженців, особистісна ідентичність має прямий зв'язок з такими показниками психологічного благополуччя як позитивні відносини ($r=0,494$; $p \leq 0,01$), автономність ($r=0,817$; $p \leq 0,01$), управління середовищем ($r=0,548$; $p \leq 0,01$), особистісне зростання ($r=0,435$; $p \leq 0,01$), наявність цілей ($r=0,758$; $p \leq 0,01$) та соціальна ідентичність ($r=0,396$; $p \leq 0,01$). Не було виявлено зв'язку з показником самосприйняття. В групі школярів, які залишилися в Україні, показник особистісної ідентичності створює лише два значущих зв'язка з показниками психологічного благополуччя, а саме з наявністю цілей ($r=0,617$; $p \leq 0,01$) та самосприйняттям ($r=0,532$; $p \leq 0,01$).

Соціальна ідентичність школярів біженців пов'язана з загальним показником психологічного благополуччя ($r=0,733$; $p \leq 0,01$), позитивними відносинами ($r=0,659$; $p \leq 0,01$), автономністю ($r=0,564$; $p \leq 0,01$), особистісним зростанням ($r=0,628$; $p \leq 0,01$), самосприйняттям ($r=0,423$; $p \leq 0,01$) та особистісною ідентичністю ($r=0,396$; $p \leq 0,01$). Не виявлено зв'язку з показником наявності цілей. Показник соціальної ідентичності школярів, що залишились в Україні, має прямий зв'язок з загальним показником психологічного благополуччя ($r=0,449$; $p \leq 0,01$), позитивними відносинами ($r=0,503$; $p \leq 0,01$), управлінням середовищем ($r=0,652$; $p \leq 0,01$), особистісним зростанням ($r=0,390$; $p \leq 0,01$) та самосприйняттям ($r=0,340$; $p \leq 0,01$). За результатом кореляційного аналізу встановлено, що зв'язків з наявністю цілей та автономністю не виявлено.

За результатами порівняльного аналізу було визначено наступне. Скориставшись статистичним критерієм U-Манна-Уїтні визначили статистичну значущість розбіжностей в двох сформованих групах за всіма досліджуваними показниками. Результати статистичної перевірки гіпотези наведено в Таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Матриця розбіжностей у показниках ідентичності та психологічного благополуччя старшокласників (в залежності від місця перебування)

Показники	Середні ранги	U-критерій	p-рівень
-----------	---------------	------------	----------

	Старшокласники, що перебувають за кордоном (n=30)	Старшокласники, що перебувають в Україні (n=30)	Манна-Уїтні	
Рівень особистісної ідентичності	67,9	59,6	685,5	0,004
Рівень соціальної ідентичності	32,1	24,3	701,0	0,0002

Закінчення таблиці 2.5.

<i>Шкала психологічного благополуччя К. Ріфф</i>				
Позитивні відносини з оточуючими	51,06	53,2	315,5	0,0468
Автономія	51,53	53,93	339,0	0,1015
Керування середовищем	51,53	49,93	511,0	0,3699
Особистісне зростання	62,1	56,63	645,5	0,0039
Цілі в житті	48,66	48,5	459,5	0,8939
Самоприйняття	47,6	49,63	339,5	0,1029
Психологічне благополуччя	312,5	311,83	441,5	0,9058

На основі розрахунків відмінностей можна зробити наступні висновки щодо статистично значущих розбіжностей у показниках ідентичності та психологічного благополуччя між українськими школярами, що перебувають за кордоном, та тими, що залишаються в Україні:

1. Рівень особистісної ідентичності: існує значна різниця ($p \leq 0,01$) з вищим середнім рангом для старшокласників, які перебувають за кордоном. Це може вказувати на те, що школярі, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, мають більш широкі можливості для самовизначення та досягнення поставлених цілей у житті. При цьому, школярі, які залишилися в Україні, характеризуються певною невизначеністю та труднощами у формування ідентичності, що пов'язано із меншою кількістю соціальних ролей та цінностей.

2. Рівень соціальної ідентичності: існує значна різниця між двома групами ($p \leq 0,01$), причому середній ранг вищий для старшокласників, що перебувають за кордоном. Тобто вони мають більш виражену соціальну ідентичність, що зумовлено ефективною адаптацією до іншокультурного середовища та згуртованістю із новим соціумом.

3. Позитивні відносини з оточуючими: існує статистично значима різниця між двома групами ($p \leq 0,01$), причому середній ранг вищий для школярів, які залишилися в Україні. Це може бути пов'язано із більшою згуртованістю школярів із власним соціокультурним простором, полегшуючи комунікацію та спілкування з оточуючими. При цьому, українські школярі, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, потребують повноцінної соціальної адаптації з метою налагодження ефективної комунікації з оточуючими.

4. Особистісне зростання: Також існує значна різниця ($p \leq 0,01$) з вищим середнім рангом для старшокласників, що перебувають за кордоном, що свідчить про те, що досвід перебування в іншій країні сприяє їх особистісному розвитку та самовдосконаленню.

Інші показники, такі як автономія, керування середовищем, цілі в житті, самоприйняття та загальне психологічне благополуччя, не показали статистично значущих різниць між групами, отже, ці аспекти ідентичності та благополуччя зазнають меншого впливу від місця перебування старшокласників.

Таким чином, виходячи з результатів, можемо стверджувати, що гіпотеза нашого дослідження про те, що існують розбіжності в аспектах особистісної та соціальної ідентичності та рівні психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном та школярів, які залишаються в Україні – підтверджена. Завдання емпіричного дослідження були виконані, перейдемо до формулювання висновків за результатами його проведення.

Висновки за розділом 2

Підводячи підсумки емпіричного дослідження особливостей ідентичності та психологічного благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном, та школярів, які залишилися в Україні, можливо сформулювати наступні висновки:

1) У досліджуваних українських старшокласників незалежно від місцеперебування на цей час визначено превалювання середнього та низького рівнів психологічного благополуччя. У той же час, досліджувані обох груп демонструють високі та середні показники особистісної та соціальної ідентичності, що свідчать про їх прагнення до налагодження комунікації та досягнення високих показників благополуччя.

2) За результатами кореляційного аналізу було визначено значущі зв'язки між досліджуваними показниками в групі школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном: особистісна ідентичність має прямий зв'язок з усіма показниками психологічного благополуччя окрім само сприйняття; соціальна ідентичність створює прямі зв'язки з усіма показниками психологічного благополуччя окрім наявності цілей та управління середовищем. Що ще раз підкреслює складності адаптації до іншого культурного середовища.

3) В групі школярів, які залишилися в Україні, показник особистісної ідентичності має прямий зв'язок з такими показниками психологічного благополуччя як: управління середовищем, особистісним зростанням наявністю цілей та самосприйняттям. Соціальна ідентичність має прямий зв'язок з загальним показником психологічного благополуччя, позитивними відносинами, управлінням середовищем та самосприйняттям. Отже для старшокласників, які знаходяться в Україні, важливою є підтримка однолітків та дорослих, формування власного образу, як людини, яка має вплив на власне життя.

4) В ході порівняльного аналізу було визначено значущі розбіжності між досліджуваними групами старшокласників Школярі, що залишаються в Україні, мають вищу соціальну та особистісну ідентичність, тоді як ті, що перебувають за кордоном, краще взаємодіють з оточуючими та демонструють більше особистісне зростання. Інші аспекти ідентичності та психологічного благополуччя не показали статистично значущих відмінностей між групами.

ВИСНОВКИ

У цьому дослідженні представлено теоретичний та емпіричний аналіз проблематики особливостей ідентичності та психологічного благополуччя старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном, на основі якого були сформульовані певні висновки.

1. Теоретично досліджено сутність поняття ідентичності та психологічного благополуччя в колі психологічних досліджень та виявлено, що ідентичність є комплексним явищем, що включає елементи самоідентифікації та взаємин з іншими, і формується через взаємодію різних психологічних механізмів, включаючи ідентифікацію, індивідуалізацію, самосвідомість та взаємодію з соціальним оточенням. Психологічне благополуччя, як інтегральна характеристика особистості охоплює не лише відчуття щастя й задоволення життям, а й здатність до самореалізації, адаптації та збереження психічного здоров'я в різноманітних життєвих обставинах. Воно залежить від збалансованого поєднання позитивних та негативних емоцій та тісно пов'язане з розвитком особистості, задоволенням основних психологічних потреб, таких як потреба в приналежності, автономії та компетентності, а також зі здатністю до саморегуляції та позитивного переосмислення життєвих ситуацій.

2. Визначено особливості ідентичності та благополуччя старшокласників, що мають тимчасовий прихисток за кордоном та старшокласників, які залишилися в Україні. Старшокласники, які перебувають за кордоном, мають вищі показники за такими шкалами благополуччя як особистісне зростання та керування середовищем, а також більш виражену тенденцію до мораторію в особистісній ідентичності. Старшокласники, що залишились в Україні, демонструють більш сформовану соціальну ідентичність та вищий рівень позитивних відносин з оточуючими. Отримані дані свідчать про вплив тимчасового прихистку за кордоном на психологічні аспекти розвитку підлітків.

3. За результатами кореляційного аналізу було визначено значущі зв'язки між досліджуваними показниками в групі школярів, які мають тимчасовий

прихисток за кордоном: особистісна ідентичність має прямий зв'язок з усіма показниками психологічного благополуччя окрім само сприйняття; соціальна ідентичність створює прямі зв'язки з усіма показниками психологічного благополуччя окрім наявності цілей та управління середовищем. Що ще раз підкреслює складності адаптації до іншого культурного середовища. В групі школярів, які залишилися в Україні, показник особистісної ідентичності має прямий зв'язок з такими показниками психологічного благополуччя як: управління середовищем, особистісним зростанням наявністю цілей та самосприйняттям. Соціальна ідентичність має прямий зв'язок з загальним показником психологічного благополуччя, позитивними відносинами, управлінням середовищем та самосприйняттям. Отже для старшокласників, які знаходяться в Україні, важливою є підтримка однолітків та дорослих, формування власного образу, як людини, яка має вплив на власне життя.

4. В ході порівняльного аналізу було визначено значущі розбіжності між досліджуваними групами старшокласників. Тимчасовий прихисток за кордоном сприяє особистісному зростанню та розвитку позитивних життєвих цілей, але може викликати складнощі з керуванням середовищем. Старшокласники, що залишаються в Україні, відчують вищий рівень соціальної та особистісної ідентичності, але мають нижчі показники позитивних відносин з оточуючими та особистісного зростання, що може бути пов'язано з впливом воєнних дій та соціальної нестабільності на їх психологічне благополуччя.

Перспективи подальших досліджень у сфері психологічного благополуччя та ідентичності старшокласників, які перебувають за кордоном, можуть включати наступні напрямки: дослідження впливу тривалості перебування за кордоном на розвиток ідентичності та психологічне благополуччя старшокласників. Вивчення адаптаційних стратегій, які використовують старшокласники для досягнення психологічного благополуччя в новому культурному середовищі. Також можливий аналіз взаємозв'язку між соціальною підтримкою, яку отримують старшокласники за кордоном, та їх психологічним благополуччям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алипенко В.Є. Психологічні особливості формування життєвих орієнтацій сучасної молоді. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості*. Вип. 8. 2023. С. 175-179.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи: монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
3. Галицька М., Кузьменко О. Порівняльний аналіз різних етапів психологічної адаптації українців за кордоном під час війни. *Освітологія*, № 12. 2023. С. 55-64.
4. Гладкевич М.І. Психологічні умови формування життєвих планів у юнацькому віці: дис. ... канд.. психол. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. 2019. 227 с.
5. Горбаль І. С. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія Психологія. 2017. Вип. 2(2). С. 293-303.
6. Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. № 13. С. 15-19.
7. Єрмолаєва Є.С. Параметри психологічного благополуччя студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 4. Т. 2. 2017. С. 36-40.
8. Єфімова А.Г. Особливості соціально-психологічної адаптації Українців до умов міграції у США. *Вісник післядипломної освіти*. Вип. 23 (52). 2022. С. 41-56. 10.58442/2522-9931-2023-23(52)-41-56
9. Жилін М. Аналіз ідентичності з погляду індивідуалістичної та соціальної психології. *Вісник Львівського університету*. Вип. 6. 2020. С. 63-71. 10.30970/2522-1876-2020-6-10

10. Каргіна Н. В. Теоретичні аспекти психологічного благополуччя в екзистенційному розумінні. *Психологічні перспективи*, Вип. 33, 2019. С. 127-138. :[10.29038/2227-1376-2019-33-127-138](https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-33-127-138)
11. Османова А.М. Психологічні детермінанти розвитку ідентичності особистості у працях зарубіжних та вітчизняних учених. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Т. 31 (70), № 1. 2020. С. 45-52. 10.32838/2709-3093/2020.1/06
12. Осторова В.Д. Проспективна ідентичність як чинник психологічної адаптації студентської молоді: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Київ: Національна академія педагогічних наук України, 2015. 193 с.
13. Павелків Р.В. Криза підліткового віку та підходи до її аналізу. Вікова психологія. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/75327-83-kriza-pdltkovogo-vku-ta-pdhodi-do-analzu.html> (дата звернення: 20.02.2025).
14. Періг І.М., Дроздюк В.Д. Емоційна саморегуляція у підлітковому віці. *Актуальні задачі сучасних технологій*. № 3. 2017. С. 212–213.
15. Петровська Т.В. Основи вікової та гендерної психології: навч. посіб. Київ: Позднішев, 2021. 190 с.
16. Пилипака Ю.І., Романюк В.Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'є особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. № 6. 2016. С. 177-182.
17. Приходько І.І., Колесніченко О.С., Тімченко О.В. Психологія екстремальної діяльності: навч. посіб. Харків: НА НГУ, 2016. 571 с.
18. Психологічна служба: підручник / за заг. ред. В.Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 2016. 362 с.
19. В. І. Немеш. Емоційна трансформація підліткового віку. №3. 2021. 10.32782/psy-visnyk/2021.3.18
20. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. К.В. Седих. Полтава: Астроя, 2018. 342 с.

21. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. / 3-тє вид, перероб., допов. Київ: Академія, 2017. 366 с.
22. Санько К. Психологічне благополуччя як основа повноцінного та психологічно здорового функціонування особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, 2016. (59). С. 42-45.
23. Сердюк Л. З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія*, Вип. 17. Київ, 2017. С. 125-134.
24. Філіппова Т.О. Феномен самотності в юнацькому віці. *Молодь у сучасній психології*. № 4. 2024. С. 159-161.
25. Berry J. W., Poortinga Y. H., Segall M. H., Dasen P. R. Cross-cultural psychology: Research and applications. New York: Cambridge University Press. 2002. URL:
https://www.researchgate.net/publication/245817518_Berry_J_W_Poortinga_Y_H_Segall_M_H_Dasen_P_R_2002_Cross-cultural_psychology_research_and_applications_Second_revised_edition. (дата звернення: 20.02.2025).
26. Bradburn N. The Structure of Psychological well-being Chicago: Aldine Pub. Co., 1969. 320 p.
27. Cobb C. L., Branscombe N. R., Meca A., Schwartz S. J., Xie D., Zea M.C., Molina L. E., Martinez C. R., Toward a Positive Psychology of Immigrants, *Perspectives on Psychological Science*, Vol. 14(4), 2018. P. 1-14.
28. Deci E. L., Ryan, R. M. The «What» and «Why» of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*. 2000. №11(4). P. 227-268.
29. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis. New York: Norton. 1968. 336 p.
30. Ericson E. N. The problem of ego identity. Identity and anxiety: Survival of the person in mass society. Glencoe: The Free Prees, 1960. 111 p.

31. Frank K., Hou F., Schellenberg G. Life Satisfaction Among Recent Immigrants in Canada: Comparisons to Source Country and HostCountry Populations. *Journal of Happiness Studies*. Вып. 4 (17). 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/283907844_Life_Satisfaction_Among_Recent_Immigrants_in_Canada_Comparisons_to_Source-Country_and_Host-Country_Populations. (дата звернення: 22.02.2025).
32. Grinberg L., Grinberg R. Migración y exilio. Estudio psicoanalítico. Madrid, Editorial Biblioteca Nueva, 1996. 272 p.
33. Riff C. D. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995. Vol. 69. P. 719-727.
34. The Impact of Study Abroad on the Global Engagement of University Graduates / D. Murphy et al. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*. 2014. Vol. 24, no. 1. P. 1-24.

АНОТАЦІЯ

Ганна Парусова. Кваліфікаційна робота. - Психологічне благополуччя українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном. Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню психологічного благополуччя особистості, а саме, українських школярів, які мають тимчасовий прихисток за кордоном. Проведений аналіз дозволив виявити, що психологічне благополуччя та ідентичність старшокласників формуються під впливом соціального середовища. Тимчасове проживання за кордоном сприяє особистісному розвитку, водночас викликаючи певні труднощі у процесі соціальної інтеграції. Старшокласники, які залишилися в Україні, демонструють вищу сформованість соціальної ідентичності, незважаючи на умови нестабільного середовища. Виявлений взаємозв'язок між складовими благополуччя та ідентичності підкреслює значущість сприятливого соціального оточення для психічного розвитку підлітків.

Ключові слова: психологічне благополуччя, ідентичність, старшокласники, соціальна ідентичність, тимчасовий прихисток, соціальне середовище, адаптація підлітків, під час війни, освіта.

ANNOTATION

Anna Parusova. Qualification work. - Psychological well-being of Ukrainian schoolchildren who have temporary shelter abroad. The qualification work is dedicated to the study of the psychological well-being of the individual, namely, Ukrainian schoolchildren who have temporary shelter abroad. The analysis has shown that the psychological well-being and identity of high school students are formed under the influence of the social environment. Temporary residence abroad contributes to personal development, while causing certain difficulties in the process of social integration. High school students who stayed in Ukraine demonstrate a higher level of social identity formation, despite the conditions of an unstable environment. The identified relationship between the components of well-being and identity highlights the importance of a favourable social environment for the mental development of adolescents.

Key words: psychological well-being, identity, high school students, social identity, temporary shelter, social environment, adolescent adaptation, wartime, education.